

БИР ГУРУХ ШАХСЛАР БЕЗОРИЛИГИНИНГ ОБЪЕКТИВ БЕЛГИЛАРИ**ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ ХУЛИГАНСТВА, СОВЕРШЁННОГО ГРУППОЙ ЛИЦ****OBJECTIVE FEATURES OF HOOLIGANISM COMMITTED BY A GROUP OF INDIVIDUALS**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15244136>

А.А.Қабулов

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳафсизлиги
университети мустақил изланувчиси*

Мазкур мақолада бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган безориликнинг объектив белгилари таҳлил қилинади. Объектив белгилар сифатида содир этилган ҳаракатлар, уларнинг жамиятга хавфлилиги ва амалга оширилиш усуллари кўриб чиқилади. Шунингдек, гуруҳ томонидан содир этилган безориликнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Безорилик, гуруҳ томонидан содир этиш, объектив белгилари, ҳуқуқий таҳлил, жамиятга хавфлилик.

В данной статье анализируются объективные признаки хулиганства, совершённого группой лиц. Рассматриваются совершённые действия, их общественная опасность и способы осуществления в качестве объективных признаков. Также обсуждаются особенности хулиганства, совершённого группой.

Ключевые слова: Хулиганство, совершение группой, объективные признаки, правовой анализ, общественная опасность.

This article analyzes the objective features of hooliganism committed by a group of individuals. Actions committed, their social danger, and methods of execution are considered as objective features. The specific characteristics of hooliganism carried out by a group are also discussed.

Keywords: Hooliganism, group commission, objective features, legal analysis, social danger.

Криминалогларнинг фикрича безорилик жиноятчилиكنинг, айниқса зўрлик ишлатиб ва ғараз мақсадда зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг “бошланғич мактаби” дир.

Мазкур жиноятларга оид статистика маълумотлари унинг “тарқалганлик” даражасини кўрсатади. 2019 йилда 953 та безорилик жинояти содир этилган; 2020 й. – 1 448 та; 2021 й. – 2 717 та; 2022 й. – 3 129 та; 2023 й. 9 ойида эса – 2 393 тани ташкил этган.³² Албатта ушбу статистикада безорилик оқибатида содир этилган бошқа

³²Ўзбекистон Республикаси Олий суди сайти маълумотлари.// <https://stat.sud.uz>

жиноятлар, маъмурий ҳуқуқбузарликлар акс эттирилмаганлигини ҳисобга олсак, безориликнинг кўлами янада кўпроқдир.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди статистика маълумотларининг таҳлили безорилик жуда кўп содир этилган жиноятлар сирасига кирмаслигидан далолат беради, унинг оқибатида жамоат тартибидан ташқари, фуқароларнинг ҳаёти, соғлиғи ёки мулкига зарар етказилаётганлиги, жиноятнинг ижтимоий хавфлилиги юқорилигидан далолат беради.

2019-2023 йилларда безорилик учун судланганлар сони барқарор равишда ортиб борган, бундан ташқари, баданга шикаст етказиш, қийнаш каби жиноятлар ҳам аслида безорилка бориб тақалади, улар ҳам ўсиш динамикасида эг. Ундан ташқари уриш, баданга енгил шикаст етказиш белгилари бўлган қилмишлар учун турли асосларга кўра жавобгарликдан озод қилинганлар сони ҳам талайгина.

Юқоридагилар безорилик ҳолати ва динамикаси ҳақиқатда расмий маълумотлардагига нисбатан анча кўп эканлигини кўрсатмоқда.

Билишнинг криминологик усуллари жиноят-ҳуқуқий фанларнинг мураккаб саволларига, масалан, жиноятлар содир этилишининг олдини олиш мақсадида қандай чораларни қўллаш лозим? деган саволга жавоб топишга хизмат қилади³³. Таъкидлаш жоизки, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг безориликнинг олдини олиш бўйича фаолияти илмий асосланган усулларга таянилганида кутилган натижаларни беради³⁴.

Объект безориликнинг зарурий объектив белгисидир. Объектларнинг вертикал ва горизонтал бўйича умумий қабул қилинган таснифига асосланиб, биз безориликнинг умумий, турдош ва бевосита объектларини аниқлаймиз.

Безорилик объектини аниқлашнинг жиноят ҳуқуқи назарияси ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти учун аҳамияти ҳақида гапирар экан, И.Я. Козаченко таъкидлайдики, бу вазифани амалга ошириш безориликнинг нафақат ижтимоий-ҳуқуқий моҳиятини очиб бериш, балки унинг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқлаш имконини беради. Шу муносабат билан, тадқиқотимиз мақсадларига эришиш учун безориликнинг умумий, турдош ва бевосита объектларини аниқлаш керак.

Адабиётда бу масала бўйича турли нуқтаи назарлар ифодаланади: ЖКнинг 277-моддасидаги жойлашуви асосида безориликнинг умумий объекти сифатида жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартиби тан олинган.

277-модда ЖК Махсус қисмининг «Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар» номли VI-бўлимида жойлашган, шунинг учун безориликнинг умумий объекти жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартиби бўлиши керак.

Безориликнинг умумий ва турдош объектларини таҳлил қилишда шуни таъкидлаш керакки, айрим қўшни давлатлар, хусусан, Арманистон Республикаси, Беларус Республикаси, Тожикистон Республикаси, ушбу бўлимнинг таркибига жамоат

³³Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения). Монография. М.: ТК Велби, Из-во Проспект, 2007. С. 4.

³⁴Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Причины преступности в России: Криминологический анализ. М.: Норма, 2006. С. 23.

тартибига қўшимча равишда, ижтимоий ахлоқ қоидаларини ҳам киритишади. Бу масалада тадқиқотчилар В.С. Комиссаров³⁵, В.И.Зарубин³⁶ ўрнатилган хорижий амалиётини қўллаб-қувватлашади.

Афтидан, уларнинг наздида жамоат ахлоқи ва одоби жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигининг ажралмас элементлари ҳисобланади, шунинг учун уларнинг фикрича бу унсурлар Жиноят кодексининг 2-моддаси 1-қисмида жиноят-ҳуқуқий ҳимоянинг мустақил объектлари сифатида ажратиб кўрсатилмаган.

Безориликнинг бевосита объектини аниқлаш масаласи ҳам жуда мунозарали. ЖКнинг 277-моддасида безорилик жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик, уриш-дўппослаш, баданга енгил шикаст етказиш ёки ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш анча зарар етказиш сифатида белгилаб берилган диспозициядан келиб чиқиб, шундай хулосага келиш мумкинки, безориликнинг бевосита объекти фақат жамоат тартибидир.

ЖКнинг 277-моддаси таҳриридан келиб чиқсак, безорилик бир нечта бевосита объектга тажовуз қилади. Улардан биринчиси ижтимоий тартибни таъминловчи муносабатларни ифодалайди. Иккинчи объект муқобил деб аталди, чунки безорилик қўйидаги ижтимоий муносабатлар гуруҳларидан камида биттаси бузилганида содир бўлади: соғлиқ, тана яхлитлиги; мулк ҳуқуқи билан боғлиқ (лекин моддий неъматларни тақсимлаш тартибига қарши эмас, акс ҳолда бу мулкни талон-тарож қилиш жиноятларига кириб кетади)³⁷.

Шундан келиб чиқиб, биз безориликнинг асосий бевосита объекти фақат жамоат тартиби, деган хулосага келишимиз мумкин. Бир қатор олимлар, хусусан Т.З. Б.Волженкин³⁸, Апостолова³⁹, Н.А.Егорова⁴⁰, В.В.Мальцев⁴¹, В. Векленко ва Е.Зайцева⁴², ушбу модданинг амалдаги таҳририда безорилик зўравонлик жинояти сифатида совуқ қурол ёки кишининг соғлиғи учун амалда шикаст етказиши мумкин бўлган нарсаларни (қурол сифатида) қўллашига ишора қилиб, инсон саломатлигига тажовуз қилиши туфайли, унинг объектига инсон соғлигини ҳам киритишади.

Безорилик объекти сифатида жамоат тартиби тушунчасини белгилаш жиноят ҳуқуқи фанида анча мунозарага сабаб бўлган. Масалан, В.И. Зарубин⁴³ [13] [14], А.В. Рагулин⁴⁴ жамоат тартиби қонун ва ахлоқ меъёрлари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар мажмуида ифодаланади, деб ҳисоблайди. Худди шундай

³⁵ Комиссаров В.С. Терроризм, бандитизм, захват заложника и другие тяжкие преступления против безопасности общества. М., 1997. С.55.

³⁶ Зарубин В.И. Понятие общественного порядка как объекта хулиганства // Журнал российского права. 2001. №8. С. 127.

³⁷ Овчаренко Е.И. Правовая характеристика хулиганства // Журнал российского права. 2004. №3. С.43.

³⁸ Волженкин Б. Хулиганство // Уголовное право. 2007. №5. С. 17-22.

³⁹ Апостолова Ц.З. Дискуссионные аспекты уголовно-правовой характеристики хулиганства в редакции федерального закона от 24 июля 2007 года №211 -ФЗ // Российский следователь. 2007. №24. С.11.

⁴⁰ Егорова Н.А. Новое постановление Пленума Верховного Суда РФ о хулиганстве и иных преступлениях, совершенных из хулиганских побуждений (вопросы и решения) // Мировой судья. 2008. №6. С.26-29.

⁴¹ Мальцев В.В. Квалификация хулиганства // Следователь. 2004. №10. С.3-4.

⁴² Векленко В., Зайцева Е. Спорные вопросы квалификации преступлений, совершенных с применением оружия или предметов, используемых в качестве оружия // Уголовное право. - М.: АНО "Юридические программы", 2009, № 2. - С. 23-29

⁴³ Зарубин В.И. Понятие общественного порядка как объекта хулиганства // Журнал российского права. 2001. №8. С. 125.

⁴⁴ Рагулин А.В. Хулиганство: уголовно-правовые аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2005. <https://www.dissercat.com/content/khuliganstvo-ugolovno-pravovye-aspekty>

фикрни С.С.Яценко⁴⁵, В.Н.Радченко, А.С.Михлин, В.В. Казакова⁴⁶, В.М. Лебедев⁴⁷, Ф.Е.Колонтаевский⁴⁸, Г.Н.Борзенков, В.С.Комиссаров⁴⁹, А.В.Наумов⁵⁰, А.И.Чучаев⁵¹.

Ўз навбатида А.А. Чекалин, В.Т. Томин, В.В. Сверчков "жамоат тартиби – бу жамият томонидан қабул қилинган хулқ-атвор қоидалари, одамлар ўртасидаги муносабатлар, қонун билан белгиланадиган, шунингдек, урф-одатлар, анъаналарда мавжуд ахлоқий меъёрлар тизими" деб ҳисоблайди⁵². Худди шу позицияни Э.Г. Липатов, С.Е. Чановалар ҳам қўллаб-қувватлайди⁵³.

Т.М. Кафаров, Ч.Т. Мусаев жамоат тартибини давлат муассасалари ва корхоналари, жамоат ташкилотларининг жамият томонидан тасдиқланган фаолият кўрсатиши, нормал ижтимоий-сиёсий, ишлаб чиқариш ва бошқа ижтимоий фаолият, шунингдек, фуқароларнинг нормал ҳаёти ва бўш вақтини ўтказишнинг зарурий шарти сифатида кўрсатади⁵⁴.

"Жамоат тартиби" тушунчасининг ўзига хос оригинал таърифи Н.Иванов томонидан таклиф қилинган. Унинг фикрича, жамоат тартиби - бу "рухсат этилган нарсалар қўлаидан бошқа нарса эмас"⁵⁵.

Хуллас, жиноят ҳуқуқи назариясида «жамоат тартиби» тушунчаси борасида аниқ ва умумий яқдил талқин йўқлигини кўрамиз. Бироқ, таҳлил қилинаётган тушунчани белгилашда юқоридаги позицияларни умумлаштириб, биз жамоат тартибига хос бўлган энг умумий хусусиятларни ажратиб кўрсатишимиз мумкин: тартибга солинаётган ижтимоий муносабатлар тизимлилиги; мазкур муносабатларни ҳуқуқий ва ноҳуқуқий нормалар билан тартибга солиниши; жамоат тартибини ўрнатиш орқали одамларнинг биргаликда яшаши учун қулай шарт-шароитлар таъминланиши.

Демак, жамоат тартиби – бу тарихан шаклланган, жамият ва шахс манфаатлари билан тақозо этиладиган, ахлоқий ғоялар ва идеаллар, инсонларнинг биргаликда яшаши тамойиллари, ҳуқуқий нормалар ва бошқа ижтимоий нормалар асосида тартибга солинадиган, шахснинг ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиш, шаъни, кадр-қиммати ва жамоат ахлоқини ҳурмат қилиш, инсонларнинг биргаликда яшаши учун қулай шарт-шароитларни яратиш, шахсий ва жамоат осойишталигини таъминлаш, мулкнинг барча турларини сақлаш, шахснинг дам олиши ва ҳордиқ чиқариши,

⁴⁵ Яценко С.С. Ответственность за преступления против общественного порядка. Киев, 1976. С. 19.

⁴⁶ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В.И.Радченко, науч. ред. А.С.Михлин, В.А. Казакова. М.: ПРОСПЕКТ, 2008 // СПСКонсультант Плюс

⁴⁷ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В.М.Лебедев. 5-е изд., доп. и испр. М.: Юрайт-Издат, 2006. С.527.

⁴⁸ Волженкин Б. Хулиганство // Уголовное право. 2007. N 5. С. 17-22.

⁴⁹ Курс уголовного права в 5 томах. Том 3 - Особенная часть. Кузнецова И.М, Тяжкова И.М, Борзенков Г.Н, Комиссаров В.С. – М.2002. С. 319.

⁵⁰ Практика применения УК РФ. Комментарий судебной практики и доктринальное толкование / Под ред. А.В. Наумова, Г.М. Резника. М.: Волтере Клувер, 2005 // СПСКонсультант Плюс.

⁵¹ Постатейный комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации /Под ред. А.И. Чучаева. М: ИНФРА-М, 2009 // СПС Консультант Плюс.

⁵² Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Подред. А.А. Чекалина, В.Т. Томина, В.В. Сверчкова. М.: Юрайт-Издат, 2006 // СПСКонсультант Плюс.

⁵³ Постатейный комментарий к Кодексу об Административных правонарушениях /Под ред. Э.Г. Липатова, С.Е. Чанновой. М.: ГроссМедиа, 2008 // СПС КонсультантПлюс.

⁵⁴ Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательством на общественный порядок. Баку, 1983. С.23.

⁵⁵ Иванов Н. Хулиганство: проблемы квалификации. // Российская юстиция. 1996. №8. С.39.

корхоналар, муассасалар, ташкилотлар фаолияти учун нормал шароит яратишга қаратилган ижтимоий муносабатлар тизимидир.

Юқоридагиларни умумлаштириб, биз қуйидаги хулосалар чиқаришимиз мумкин: безориликнинг умумий, турдош объекти жамоат тартиби бўлиб, тарихан шаклланган, жамият ва шахс манфаатлари билан тақозо этиладиган, ахлоқий ғоялар ва идеаллар, инсонларнинг биргаликда яшаши тамойиллари, ҳуқуқий нормалар ва бошқа ижтимоий нормалар асосида тартибга солинадиган, шахснинг ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиш, шаъни, қадр-қиммати ва жамоат ахлоқини ҳурмат қилиш, инсонларнинг биргаликда яшаши учун қулай шарт-шароитларни яратиш, шахсий ва жамоат осойишталигини таъминлаш, мулкнинг барча турларини сақлаш, шахснинг дам олиши ва ҳордиқ чиқариши, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар фаолияти учун нормал шароит яратишга қаратилган ижтимоий муносабатлар тизимидир.

"Жамоат тартиби" тушунчаси икки сўздан иборат - "жамият" ва "тартиб". Биринчиси, биргаликда яшаш ва фаолият юритишнинг тарихан шаклланган тизими асосида яшовчи инсонлар жамоаси деб тушунилади. Тартиб – бу бирор нарсанинг тўғри, ўрнатилган ҳолати, жойлашуви, бирор нарсанинг йўлга қўйилган тартиби. Шунга асосланиб, энг умумлаштирилган шаклда, яъни кенг маънода жамоат тартибини биргаликда яшаш ва фаолият юритишнинг ижтимоий шакллари билан тақозо этиладиган инсонлар жамоасининг нормал ҳолати сифатида белгилаш мумкин. Бу таъриф кўпгина омилларга, биринчи навбатда, маълум бир давлатнинг маълум бир даврдаги ижтимоий-сиёсий тузилишига қараб тузатилиши мумкин.

Т.М. Кафаров ва Ч.Т. Мусаев жамоат тартибини давлат муассасалари ва корхоналари, жамоат ташкилотларининг ижтимоий маъқулланган фаолият кўрсатиши, нормал ижтимоий-сиёсий, ишлаб чиқариш ва бошқа ижтимоий фаолият, шунингдек, фуқароларнинг нормал ҳаёти ва дам олишининг зарур шarti деб ҳисоблайдилар⁵⁶. Шунга ўхшаш таърифлар Совет давридаги бошқа олимларнинг асарларида ҳам мавжуд.

А.П. Коренев жамоат тартибини қонун нормалари, ахлоқ ва жамоат қоидаларида мустаҳкамланган, ушбу муносабатлар иштирокчиларининг ҳаёти, дахлсизлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа ҳуқуқлари, фуқаролар, давлат ва жамоат мулкни муҳофаза қилиш, жамоат жойларида осойишталик, корхоналар, ташкилотлар ва мансабдор шахслар нормал фаолият юритиши учун зарур шарт-шароитларни таъминлашга қаратилган ҳуқуқ ва мажбуриятларни белгилайдиган ижтимоий муносабатлар тизими сифатида тавсифлайди⁵⁷.

Ҳозирги вақтда "жамоат тартиби" тушунчасининг ягона таърифи ишлаб чиқилмаган. Бироқ, турли тадқиқотчилар томонидан таклиф қилинган таърифлар ғоятда умумийлашиб кетган ва жуда кўп нарсаларни ўз ичига қамраб олади.

⁵⁶ Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательством на общественный порядок. Баку, 1983. С. 23.

⁵⁷ Административная деятельность ОВД / Под ред. А.П. Коренева. М., 2009. С. 23.

Н.Г. Ивановнинг фикрича, ҳар қандай ҳуқуқбузарлик содир этилганда жамоат тартиби муқаррар равишда бузилади, шунинг учун безориликнинг бевосита объекти сифатида жамоат тартиби бўлиши мумкин эмас⁵⁸.

Бизнингча, бу фикр баҳсли. Жумладан, шахсга қарши жиноятлар содир этилганда бевосита объект бўлиб, биринчи навбатда бузилган шахсни ҳимоя қилишни таъминлайдиган ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Бундай жиноятларда жамоат тартиби бу муносабатлар бузилиши оқибатида ва шунга мос даражада бузилади, яъни, бу ерда тартиботни бузилиши иккинчи даражали масаладир.

Аксинча, жиноятчи безорилик содир этаётганда, жамоат тартибига тажовуз қилмоқчи бўлиб, амалдаги қонун ҳужжатлари, урф-одатлар, анъаналар, шунингдек, ахлоқий меъёрлар билан мустаҳкамланган кишилар ўртасидаги ижтимоий муносабатлар тизимини, жамоат тинчлигини таъминлаш, фуқароларнинг нормал меҳнат ва дам олиш шароитлари ва кундалик ҳаёти, шунингдек, муассасалар, корхоналар ва ташкилотларнинг иш фаолиятини издан чиқаришга қаратилган ҳаракатларни содир этади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, хулоса қиламизки, жамоат тартибини безорилик объекти сифатида *инсонлар ўртасида вужудга келадиган амалдаги қонунлар, урф-одатлар, анъаналар ва ахлоқий меъёрлар билан белгиланган, жамоат тинчлигини, нормал меҳнат шароитларини, фуқароларнинг дам олиш ва тинч яшаш шароитларини, шунингдек, муассасалар, корхоналар ва ташкилотлар фаолият юритишини таъминлашга қаратилган ижтимоий муносабатлар тизими сифатида тушуниш керак*. Бизнингча, бундай таъриф энг тўлиқ ва замонавий талабларга жавоб беради.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, шундай хулоса қилиш мумкин:

безориликнинг умумий объекти – бу жамоат хавфсизлиги, *турдош* объекти – бу жамоат тартиби, ва *бевосита* объект (зарурий объект даражасида) – айбдор шахс томонидан бузилган ижтимоий муносабатлардаги конкрет жамоат тартиби ҳолати.

Шу билан бирга, илгари ўтказилган илмий тадқиқотлар таҳлили шуни кўрсатадики, безориликнинг муқобил бевосита объекти бўйича фан доирасида консенсус мавжуд эмас.

Жумладан, Е.Г. Смирновага кўра, безориликнинг қўшимча бевосита объекти, шахс соғлиғини таъминлаш соҳасидаги ижтимоий муносабатлардан иборат. Шунингдек, безориликнинг муқобил бевосита объекти сифатида давлат бошқарувида тартибни таъминлаш соҳасидаги ижтимоий муносабатлар алоҳида таъкидланади⁵⁹.

Бизнингча, бу позиция аниқлаштиришни талаб қилади. Жумладан, ЖКнинг 277-моддаси безориликнинг *зарурий* қўшимча ва муқобил объектларига инсон соғлиғи,

⁵⁸ Иванов Н. Хулиганство: проблемы квалификации // Российская юстиция. 1996. № 8. С. 39-41.

⁵⁹ Смирнова Е.Г. Хулиганство: Уголовно-правовые и криминологические аспекты: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2005. С. 21.

давлат, жамоат ва хусусий мулкни муҳофаза қилишни таъминловчи ижтимоий муносабатларни киритади.

Шуни таъкидлаш керакки, безорилик объектининг характерли белгиси жиноий тажовузнинг асосий ва қўшимча объектлари ўртасидаги зарурий ва узвий боғлиқликдир. Шу муносабат агар ЖКнинг 277-моддасида берилган диспозицияда кўрсатилган шахсий ҳуқуқларга зарар етказилган бўлса, аммо асосий объектга (жамоат тартибига) тажовуз аниқланмаган бўлса, у ҳолда безорилик элементи мавжуд бўлмайди. Шу муносабат билан ЖКнинг 277-моддаси, безориликнинг бир қисми сифатида, шахс соғлигига зарар етказиш ёки мулкка зарар етказишни безориликнинг қўшимча, аммо зарурий объектлари сифатида кўриш мақсадга мувофиқ.

Шуни таъкидлаш керакки, Жиноят кодексининг 277-моддаси 3-қисми "в" бандини унинг таркибига киритиш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари учун кўплаб муаммоли саволларни, шу жумладан жиноий тажовуз объектини аниқлаш билан боғлиқ масалаларни кўтаради. Жумладан, безорилик объекти тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш доирасида мантиқий савол пайдо бўлиши мумкин: конституциявий тузум асослари ва (ёки) давлат хавфсизлиги асослари безориликнинг муқобил қўшимча объекти бўлиши мумкинми?

ЖКнинг 277-моддаси, ҳозирги вақтда конституциявий тузум ва давлат хавфсизлиги асосларини муқобил қўшимча объект сифатида киритиш мумкинлигини таъкидлашга имкон беради, боиси оммавий тадбирлар ўтказилаётган вақтда бир гуруҳ шахслар томонидан безорилик содир этилиши унинг сиёсий, мафкуравий, ирқий, миллий ёки диний адоват ёки ҳар қандай ижтимоий гуруҳга нисбатан душманлик асосида содир бўлиши имкониятини кўрсатади⁶⁰. Шунинг учун, жинси, ирқи, миллати, тили, келиб чиқиши, динга муносабати, шунингдек ҳар қандай ижтимоий гуруҳга мансуб бўлган шахс ёки шахслар гуруҳига қарши нафрат ёки адоват қўзғатиш, шунингдек кадр-қимматини камситишга қаратилган ҳаракатлар содир этилиши, айниқса оммавий тадбирлар жараёнида, формал нуқтаи назардан, конституциявий тузум ва давлат хавфсизлигини ушбу жиноятнинг муқобил қўшимча объекти сифатида⁶¹ гапиришга мантиқан имкон беради.

Шунингдек, бир гуруҳ шахслар томонидан безорилик содир этиш пайтида қатор ҳолларда миллий, ирқий ёки диний адоватни қўзғатишга қаратилган ҳаракатлар амалга оширилаётгани, қонун чиқарувчи ушбу жиноятни нафақат шахс, жамият, балки давлат асосларига тажовуз сифатида алоҳида таъкидлашга ҳам маълум даражада асос беради. Ўзбекистоннинг кўп миллатли халқ сифатида суверенитети ва ҳудудий яхлитлигига даҳл этиш, айтиш чоғда унинг конституциявий тузumi ва ички барқарорлигига путур етказади.

⁶⁰ Қаранг: Власов В.П., Лубшев Ю.Ф. Борьба с хулиганством. М.: Юрид. лит., 1972. С. 27.

⁶¹ Уголовное право. Особенная часть. М.: Норма — Инфра-М, 1998. С. 566.; Курс уголовного права. Т. 5. Особенная часть / Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. С. 60.

ЖКнинг 277-моддаси 1-қисмига биноан безорилик қурбони бўлиб, ҳар қандай шахс бўлиши мумкин, аммо шуни таъкидлаш керакки, ушбу модданинг 2-қисми "д" бандида назарда тутилган безорилик ҳаракатларининг қурбонлари ёш бола, қария, ногиронлиги бўлган шахс ёки ожиз аҳволдаги шахслар бўлиши керак.

Бундан ташқари, ЖКнинг 277-моддаси 3-қисмида ҳам жабрланувчилар маълум бир доираси белгиланади:

жамоат тартибини сақлаш вазифасини бажариб турган ҳокимият вакили – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки назорат қилувчи органларнинг мансабдор шахслари, шунингдек уларга расман бўйсунмаган, аммо қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда маъмурий ваколатларга эга бошқа мансабдор шахслар;

жамоатчилик вакилига ёхуд безорилик ҳаракатларининг олдини олиш чорасини кўрган бошқа фуқаролар – давлат мансабдор шахслари бўлмаган, ўз жамоат бурчини ёки фуқаролик бурчини бажараётиб, жамоат тартибини ўрнатиш ва безорилик ҳаракатларига барҳам беришда иштирок этувчи фуқаролар.

ЖКнинг 277-моддаси жорий таҳрири асосида айтишимиз мумкинки, жабрланувчи ихтиёрий ва қўшимча эмас, балки безорилик объектининг зарурий белгисидир. Биз ўрганган барча безориликка оид жиноят ишларнинг 98 фоизиди, жабрланувчи сифатида айнан жисмоний шахслар иштирок этган. Бундан келиб чиқадики, жабрланувчи сифатида гўёки юридик шахслар ҳам безориликдан зарар кўриши мумкин бўлсада, барибир унинг ажралмас қисми жисмоний шахслар ҳисобланади.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, ЖКнинг 277-моддаси бўйича безорилик объектининг зарурий қўшимча (муқобил) белгиси – бу *ўзга шахсларнинг мулкидир*, боиси модда диспозициясида безорилик жараёнида ўзганинг мулкига анча миқдорда зарар келтириб чиқарган шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш белгиси мавжуд. Бундан келиб чиқадики, бундай ҳаракатлар безорилик таркибининг узвий белгиси ҳисобланади.

Объектив томон жиноятнинг зарурий объектив белгисидир. Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноятнинг объектив томони деганда ижтимоий хавфли тажовузнинг ташқи қилмишини тавсифловчи юридик аҳамиятга молик белгилар мажмуи тушунилади⁶².

Ҳозирги вақтда жиноят ҳуқуқи фанида умумий қабул қилинган ва яқдил позиция шундан иборатки, жиноий ҳуқуқбузарлик сифатида безорилик фақат ҳаракат орқали содир этилиши мумкин. Бироқ, А.А.Пионтковский томонидан билдирилган бошқа нуқтаи назар мавжуд. Унинг таъкидлашича, "безорилик ҳаракатсизлик орқали содир бўлиши мумкин, аммо бундай ҳаракатсизлик суд репрессив чораларни қўллашга олиб келадиган даражада хавфли эмас"⁶³. Бироқ, бизнинг назаримизда жиноий

⁶² Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник для вузов / Подред. А.И. Рарога, А.С. Самойлова. М.: Высшее образование, 2005. С. 143.

⁶³ Пионтковский А.А., Меньшагин В.Д., Чхиквадзе В.М. Курс советского уголовного права. Особенная часть. М.: Госюриздат, 1959. Т. 2. С. 509;

жазога тортиладиган безориликни ҳаракатсизлик орқали содир этиб бўлмайди. Буни кўпчилик ҳуқуқшунос олимларнинг фикри ҳам, суд-тергов амалиёти материалларини ўрганиш ҳам тасдиқлайди, биз ўрганган жиноят ишлари материаллари таҳлили чоғида ҳаракатсизлик орқали содир этилган безорилик ҳолатлари аниқланмади.

ЖКнинг 277-моддасига кўра, жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик, уриш-дўппослаш, баданга енгил шикаст етказиш ёки ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш безорилик деб топилади. Бироқ жиноят қонунчилигида қоидабузарлик бўйича менсимаслик нималиги аниқ белгиланмаган. Шахснинг хатти-ҳаракатларида жамоат тартибини қўпол равишда бузиш, жамиятга нисбатан очиқ-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи белгилар мавжуд ёки мавжуд эмаслигини ҳал қилиш тўлиғича ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимига боғлиқ. «Жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик», « ёш бола, қария, ногиронлиги бўлган шахс ёки ожиз аҳволдаги шахсларни ҳўрлаш», «ўтакетган беҳаёлик» каби иборалар баҳоловчи тусга эга.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли «Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида»ги қарорининг 1-бандига биноан, «қасддан менсимаслик деганда, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, одоб ва ахлоқ нормалари, урф-одат, анъаналар билан белгиланган жамоат тартибини (одамлараро муносабатлар, юриш-туриш қоидалари, шаклланган ижтимоий турмуш тарзини) қўпол тарзда бузиш тушунилади»⁶⁴. Шунингдек, «Безорилик ҳаракатлари ўтакетган беҳаёлик билан содир этилган деб топиш масаласини ҳал этиш чоғида суд ишнинг муайян ҳолатлари мажмуидан келиб чиқиши ҳамда содир этилган жиноятнинг хусусияти, вақти, жойи ва шарт-шароитларини инобатга олиши лозим»⁶⁵.

Демак, **ўтакетган беҳаёликни** аниқлаш мезонлари сифатида уларни содир этиш усули, вақти, жойи, шарт-шароитлари ҳисобланади.

ЖКнинг 277-моддаси 1-қисмига мувофиқ безориликнинг объектив томони уриш-дўппослаш, баданга енгил шикаст етказиш ёки ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш анча зарар етказиш билан боғлиқ жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимасликдан иборат.

Безорилик намоён бўлишининг барча усуллари диспозицияда тўлиқ санаб ўтилмаган (қолаверса, уларни санаб ўтишнинг иложи йўқ), ЖКда қонун чиқарувчи, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари учун аниқ кўрсатмалар сифатида фақат баданга ёки мулкка шикаст етказиш ҳаракатларини кўрсатган.

Ўрганишлар шуни кўрсатмоқдаки, безорилик ҳаракатларининг 35 фоизи фуқароларга нисбатан дўппослаш, 35 фоизи баданга енгил шикаст етказиш, 20 фоизи мулкни шикастлаш ва 10 фоизи мулкни нобуд қилиш ҳаракатлари орқали содир этилган.

⁶⁴ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли «Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида»ги қарори // <https://lex.uz/docs/1452654>

⁶⁵ Ўша жойда.

Ўрганилган жиноят ишларининг 90 %да безорилик оқибатида баданга енгил, 7,5 %да ўртача оғир шикаст, 2,5 %да оғир шикаст етказилган. Ўрганилган жиноят ишларининг 4,5 %да ўзганинг мулкига зарар етказилган. Безорилик кўпроқ кундузи содир этилган (*Безорилик жиноятига оид ижтимоий сўров маълумотлари таҳлили*).

Жиноят содир этиш жойига келсак: қилмишнинг 39 % - кўча, хиёбон, дам олиш масканларида; 21 % - бозорлар ва улар атрофида; 18 % - кафе, бар, чойхона, тунги клуб ва ҳ.к; 6,2 % - корхона, ташкилот ва муассасаларда; 0,8 % - транспорт воситаларида; 8 % - спорт, соғломлаштириш масканлари; 7 % - таълим муассасалари, талабалар турар жойларида амалга оширилган.

ЖКнинг 277-моддаси 1-қисмида зўрлик ишлатиш таҳдиди ва мулкни нобуд қилиш ёки шикаст етказиш билан қўрқитиш безорилик объектив томони конструктив элементини шакллантирмайди, объектив равишда жиноятни тугал деб кўрсатмайди. Агар ЖКнинг 277-моддаси 1-қисми мавжуд диспозициясига қараб, безорилик объектив томони ҳаракатлари тузилиши ҳақида гапирадиган бўлсак, суд амалиётини таҳлил қилиш шуни таъкидлашга имкон берадики, безорилик ҳаракатларининг 70 фоиздан ортиғи ушбу модданинг 1-қисми бўйича квалификация қилинади.

ЖКнинг 277-моддаси 2-қисми бўйича фақат тахминан 18-20% жиноятлар, ЖКнинг 277-моддаси 3-қисми билан эса – атиги 7-10% жиноятлар квалификация қилинади.

Шу билан бирга, адабиётда "жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик"ни тавсифлашда турли ҳолатлар мазкур жиноятни квалификация қилишга қандай таъсир қилиши аниқ эмаслиги қайд этилади.

Мисол учун, агар бир гуруҳ шахслар олдиндан келишиб, сиёсий, мафкуравий, ирқий, миллий ёки диний адоват ёки душманлик ёки муайян ижтимоий гуруҳга нисбатан адоват ёки ўч олиш асосида жамоат тартибини бузса, жумладан транспорт ҳаракатини тўсиб қўйса, транспорт воситаларини афдариб ташласа, уларнинг баъзиларига шикаст етказса, бу ҳолда ушбу ҳаракатлар оммавий тартибсизликлар сифатида баҳоланиши ҳам мумкин⁶⁶. Шу муносабат билан безориликнинг объектив томонини тўғри аниқлаш учун «жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик» тушунчасига таъриф бериш катта аҳамиятга эга.

В.Н. Кудрявцев таъкидлаганидек, "ҳаракатларни криминаллаштириш муаммосини ечиш ва бундай қилмишларнинг белгиларини аниқлаш учун қилмишнинг барча белгиларини қонун ҳужжатларида бирлаштириш муҳим аҳамиятга эга, чунки бу қонунни тўғри қўллаш ва қилмишни қонун ҳужжатларига мувофиқ квалификация қилишнинг зарур шартидир. Қонун устуворлиги, шубҳасиз, қонунсизлик ва ўзбошимчалиқдан кўра жамият манфаатларига кўпроқ ёрдам беради»⁶⁷.

⁶⁶ Аистова Л.С. Хулиганство как преступление против личности // Криминалист. СПб.: Изд-во С.-Петербур. юрид. ин-та Академии Ген. прокуратуры РФ, 2010. № 1 (6). С. 34-38.

⁶⁷ Российское уголовное право. Особенная часть / Под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. М.: Юрист, 1997. С. 228.

ЖКнинг 27-моддаси 1-қисми диспозицияси "жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик" белгисида намоён бўлади. Жиноят ҳуқуқи фанида бу белгилар баҳоловчи дейилади. Жумладан, "қонунда кўрсатилмаган, объектни тўлиқлигича эмас, балки ушбу объектнинг хусусиятларини... акс эттиришга мўлжалланган жиноят-ҳуқуқий тушунчалар мазмуни, ишнинг ҳақиқий ҳолатларидан келиб чиқиб, жиноят ҳуқуқи нормасини қўлловчи шахс томонидан белгиланади..."⁶⁸.

Баҳоловчи тушунчаларни нисбатан аниқ деб ҳам аташ мумкин, уларнинг мазмуни фақат кўриб чиқиладиган ишнинг ўзига хос ҳолати ва хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда очилади. Ушбу таърифларга асосланиб, хулоса қилиш мумкинки, *баҳоловчи тусга эга тушунчаларини талқин қилиш тўлиқ ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходимининг ваколатига киради.*

Шу муносабат билан, юридик адабиётларда ва суд амалиётида жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик юз берганини аниқлаш учун ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходими жиноят содир этган шахснинг барча хатти-ҳаракатларини синчковлик билан таҳлил қилиши зарурлиги бир неча бор таъкидланган⁶⁹.

Шуни қайд этиш керакки, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходими қилмишни жамоат ахлоқи нуқтаи назаридан баҳолаганда, у жамоат ахлоқий тамойиллари бузилгани ёки бузилмагани аниқлаши, бунда у қилмиш содир этилган жой ва вақт, уни ифодалаш шакли, жабрланувчилар бор-йўқлиги, ҳуқуқбузарлик характери ва ижтимоий хавфлилик даражаси кабиларни ҳисобга олиши керак. Ушбу белгилар қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражасини тавсифлайди ва умумиижтимоий қоидалардан қай даражада жиддий четга чиқилганлигини кўрсатади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, биз **жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик** деганда ижтимоий муносабатлар тизимининг нормал ишлашига, тинчликни, нормал меҳнат шароитларини таъминлаш, фуқароларнинг дам олиши ва тинч яшаши шароитлари, шунингдек, муассаса, корхона ва ташкилотларнинг нормал фаолиятига ҳалақит берадиган, жамиятда умумий қабул қилинган хулқ-атвор (юриш-туриш) қоидаларидан сезиларли даражада салбий тусдаги четга чиқишни тушунишни таклиф қиламиз.

Афсуски, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарорининг 1-бандида "жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик" тушунчасининг таърифида "жамоат тартибини қўпол тарзда бузиш" баҳоловчи категорияси акс эттирилган бўлиб, назаримизда юқорида таклиф этилган тушунчани ушбу Пленум қарорига қўшиш фойдадан холи эмас.

⁶⁸ Кобзева Е.В. Оценочные признаки в уголовном законе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2002. С. 4.

⁶⁹ Шубин В.В. Рассмотрение уголовных дел о хулиганстве. М., 1980. С. 45.; Векленко В., Бавсун М. Проблемы толкования оценочных категорий уголовного закона // Уголовное право. 2003. № 3. С. 15—17.; Кострова М.Б. О влиянии языка уголовного закона на эффективность правоприменительной деятельности // Современное состояние российского общества и актуальные проблемы борьбы с правонарушениями: Материалы межвузовской научно-практической конференции (16 ноября 2000 г.). Уфа: Восточный университет, 2002. С. 20; Вознесенская О. Камень в руке хулигана — не всегда оружие // Российская юстиция. 2001. № 6. — С. 51

Безориликни очиб беришда "жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик" тушунчаси "жамиятга очиқдан-очиқ ҳурматсизлик" категорияси билан ўзвий боғлиқдир, чунки фақат жамоат тартибини қасддан менсимаган ҳолда, жамият қоидасига очиқчасига ҳурматсизлик билдириб, айбдор шахс безориликнинг объектив томони ҳаракатларини амалга оширганлигини намоён қилади.

Эндиги масала, қанча сондаги одамларга нисбатан очиқчасига ифодаланган ҳурматсизлик муносабати тушунилиши керак? Қолаверса, бу умуман жамиятга ҳурматсизликда ҳам, ҳар қандай одамлар гуруҳига ёки ҳатто бир шахсга нисбатан ҳурматсизликда ифодаланиши мумкин. Жумладан, кўчада, бошқа шахслар кўз ўнгида У.ни калтаклаган Э.нинг қилмиши безорилик сифатида тўғри баҳоланмаган, боиси ҳозир бўлганларнинг ҳуқуқларини ҳеч қандай тарзда бузмаган.

Безорилик ҳаракатларини квалификация қилиш учун "жамиятга очиқ-ойдин ҳурматсизлик" тушунчасини бир хилда қўллашнинг алоҳида аҳамияти тўғрисида, биз уни Олий суди Пленумининг юқорида қайд этилган 9-сонли қарори қоидаларида очиб берилиши керак деб ҳисоблаймиз.

В.Я. Козаченко, безорилик ҳаракатлари оммавий хусусияти уларнинг жамоат жойларида содир этилишида ифодаланади, деб хулоса қилади. Қолаверса, безорилик жамоат манфаатларига тажовуз эканлигини таъкидлайди, чунки безори жамоат тартибини қўпол равишда бузган ва жамиятга очиқ-ойдин ҳурматсизлик билдирган ҳолда, бевосита жамоат манфаатларига тажовуз қилади. Агар жабрланувчи жисмоний шахс бўлса ва жиноят жамоат жойи деб тан олинмайдиган шароитда ва жойда содир этилган бўлса, айбдор шахсга (мулкка) қарши жиноят учун жиноий жавобгарликка тортилиши керак⁷⁰.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, шундай хулосага келиш мумкинки, *безорилик ҳаракатларининг оммавийлик белгиси шахснинг ҳаракатларида жамоат тартибини қасддан менсимаслик ва жамиятга очиқдан-очиқ ҳурматсизлик мавжудлигини аниқлаш учун муҳим аҳамиятга эга.*

Шу билан бирга, биз безорилик фақат жамоат жойларида содир этилиши керак деган позицияга сўзсиз қўшила олмаймиз, чунки жамоат тартибини кўпчилик шохидлигида ёки атиги бир неча шахс кўзида бузиш мумкин. Шу муносабат билан Н.В.Жогин ҳақли равишда таъкидлаганидек, "қонунда бошқаларга жамоат тартибини ким ва қандай бузаётганини кўришга имкон берадиган жой кўзланмайди, балки ҳаракатлар моҳияти кўзда тутилади"⁷¹.

ЖКнинг 277-моддаси 2-қисмининг "в" бандида назарда тутилган безориликнинг объектив томонини кўриб чиқишда, шуни таъкидлаш керакки, безорилик ҳаракатида нафақат жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик ёхуд модданинг биринчи қисмида акс этган бошқа муқобил ҳаракатлар, балки яна бир белги – *совуқ қурол ёки кишининг соғлиғи учун амалда шикаст етказиши мумкин бўлган*

⁷⁰ Козаченко И.Я. Публичность как обязательный признак хулиганства // Проблемы советского уголовного права и криминологии. Свердловск, 1973. С. 116-125.

⁷¹ Жогин Н.В. Борьба с хулиганством — дело всех и каждого. М.: Юрид. лит., 1967. С. 28.

нарсаларни (қурол сифатида) намоёни қилиш, уларни қўллаш билан қўрқитиш ёхуд қўллаш, жиноий жавобгарликка тортиш учун талаб этилади.

ЖКнинг 277-моддаси 2-қисми "в" бандида кўрсатилган безориликнинг объектив томони мазмунини ҳисобга олган ҳолда, "совуқ қурол ёки кишининг соғлиғи учун амалда шикаст етказиши мумкин бўлган нарсалар (қурол сифатида)" тушунчасининг жиноят-ҳуқуқий маъноси масаласига тўхталиб ўтмаслик мумкин эмас.

"Қурол тўғрисида"ги қонуннинг 3-моддасида совуқ қурол – бу "шикаст етказиладиган объект билан бевосита тўқнашиш чоғида одамнинг жисмоний кучи ёрдамида нишонни уриш учун мўлжалланган қурол" деб белгиланган. Бундан ташқари, совуқ қурол сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган ашёлар – касбий, ишлаб чиқариш ёки спорт фаолиятида ёхуд хўжалик-маиший мақсадларда фойдаланиш учун мўлжалланган, саноат усулида ёки қўлбола тарзда ясалган тўғри, кесувчи ашёлар (пичоқлар, бигизлар ва бошқа учи ўткирланган санчиладиган, кесувчи ашёлар), жисмоний куч ишлатганда шикаст етказиши мумкин бўлган ашёлар (бейсбол биталари, софтбол ўйини учун биталар) тушунчаси берилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарорининг 4-бандига биноан⁷², шахснинг соғлиғига амалда шикаст етказиши мумкин бўлган бошқа нарсаларни қўллаш деганда, айбдорнинг улар воситасида безорилик ҳаракатлари давомида жабрланувчига нисбатан тан жароҳати етказган ёки етказишга ҳаракат қилган ҳоллар тушунилиши лозим.

Бизнингча, бунда шуни эсдан чиқармаслик зарурки, жиноят содир этиш пайтида безорилик ўқотар қурол билан қўрқитиш ҳаракати орқали ифодаланади, бу мазкур модданинг 3-қисми "в" бандида берилган безорилик объектив томонининг конструктив элементи ҳисобланади.

Демак, безорилик жараёнида ишчи ҳолатга туширилмаган, носоз, яроқсиз қуроллар (масалан, ўқув қуроллари) ёки декоратив, сувенир, ўйинчоқ қуроллар ва ҳоказолар билан қўрқитиш ўқотар қурол билан қўрқитишдан иборат безорилик сифатида тавсифланмаслиги керак. Аммо шуни таъкидлаш керакки, шахсларнинг безори томонидан кўрсатилган нарсага муносабати ҳам ҳисобга олиниши ва аниқланиши зарур.

В.С. Егоровнинг таъкидлашича, ушбу объектлар ўзларининг тактик ва техник хусусиятларига кўра, улар объектив равишда одамларнинг ўлимига ёки соғлиғига зарар етказишга қодир бўлса, жиноят қуроли деб тан олиниши мумкин. У болға, темир тиргак, болта, найзали белкуррак ва бошқа шунга ўхшаш нарсаларни бундай нарсалар сифатида кўриб чиқишни таклиф қилади.

Баъзи тадқиқотчилар "баданга шикаст етказиш учун махсус мослаштирилган нарсалар" тушунчасига қайтиш керак деган фикрни билдирадилар. "Қурол сифатида

⁷² Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарори // <https://lex.uz/docs/1452654>

ишлатиладиган нарсалар" тушунчасини бундай тушуниш бизга мутлақо тўғри келмайди, чунки унга мувофиқ безорилик белгисининг мазмуни асоссиз равишда торайтирилган.

Безори ҳаракатларида куч ишлатиш билан қўрқитиш, турли қўл-оёқ зарбаларини қўллаш ёки қўллаш таҳдиди ҳақида гапирганда, биз Л.В.Сердюкнинг нуқтаи назарига тўлиқ қўшиламыз⁷³. Унинг таъкидлашича, жисмоний зўрлик шахсга (шахслар гуруҳига) унинг иродасига қарши ёки унга қарши амалга оширилган ва унга органик, физиологик ёки руҳий шикаст етказиши ёки унинг сўз ёки ҳаракат эркинлигини чекловчи қасддан ноқонуний таъсир қилади⁷⁴.

Бизнинг миллий қонунчиликка қайтсак, ЖКнинг 277-моддаси 1-қисми безориликни уриш-дўппослаш, баданга енгил шикаст етказиш ёки анча миқдорда ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш ҳолатларида безорилик элементлари моддий таркибли бўлади, деб ҳисоблаймиз, чунки юқорида кўрсатилган ҳаракатлар туфайли ижтимоий хавфли оқибатларнинг юзага келиши қилмишни жиноят деб топиш учун зарурий шартдир. Айни чоғда ўзганинг мулкани йўқ қилиш ёки шикастлантириш каби ҳаракатларда жиноят таркиби мавжуд бўлиши учун, мулкка анча миқдорда зарар етказиш фактини аниқлаш керак.

Биз тадқиқотчи А.В.Рагулиннинг безорилик жинояти таркиби амалда аралаш (формал ва моддий) жиноят таркибга эгаллиги хусусидаги фикрга қўшиламыз, боиси, ЖКнинг 277-моддаси турли қисмлари ва бандларида белгиланган қилмишлар ҳам формал, ҳам моддий белгиларга эга.

Мисол учун, ЖКнинг 277-моддаси 1-қисмида берилган таркиб моддий таркибли деб топилса, 2-қисмидаги "в" банди (совуқ қурол ёки кишининг соғлиғи учун амалда шикаст етказиши мумкин бўлган нарсаларни (қурол сифатида) намойиш қилиб, уларни қўллаш билан қўрқитиб ёхуд қўллаб) ва "г" банди (ўз мазмунига кўра умум эътироф этган ахлоқ қоидаларини намойишкорона менсимасликда ифодаланувчи ўтакетган беҳаёлик билан)да белгиланган безориликни тугалланган деб тан олиш учун жиноятчи фақат совуқ қуролни намойиш этиши ва қўллаш билан таҳдид этиши ёхуд ўтказетган беҳаёлик билан намойишкорона қилиқлар қилиши етарли бўлади.

Худди шу каби, ЖКнинг 277-моддаси 3-қисми турли бандларида назарда тутилган безорилик (жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик) ҳаракатлари такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, ёки ўқотар қуролни намойиш қилиб, уни қўллаш билан қўрқитиб ёки қўллаб ёхуд оммавий тадбирлар ўтказилаётган вақтда, жамоат тартибини сақлаш вазифасини бажариб турган ҳокимият вакили ёки жамоатчилик вакилига ёхуд безорилик ҳаракатларининг олдини олиш чорасини кўрган бошқа фуқароларга қаршилиқ кўрсатиб содир этилган бўлса, шу ҳаракатлар амалга оширилган пайтдан бошлаб тугалланган жиноят деб тан олинади.

⁷³ Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. М.: Юрлитинформ, 2002. С. 22.

⁷⁴ Ўша жойда.